

ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Розкрито сутність поняття “інструменти державного впливу”, визначено роль інструментів в системі державного управління. Здійснено класифікацію економічних інструментів. Визначено та обґрунтовано набір інструментів для реалізації механізмів впровадження державної інноваційної стратегії України.

Ключові слова: механізми, інструменти, державне управління, інноваційна стратегія.

N. Y. TERYOSHKINA

Organization “Institute for Economics and Forecasting, UNAS, Kiev

INSTRUMENTS OF IMPACT OF THE STATE ON IMPLEMENTATION OF MECHANISMS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE STRATEGY

Abstract – The purpose of the article is opening of essence of concept “instruments of the state impact”, to define and ground their set in relation to realization of mechanisms of introduction of state innovative strategy.

Classification of economic instruments among which is carried out: a) change of structure and production of highly technological commodities and services volumes; b) volumes of investments in a production, scientific research-and-developments, social sphere, bringing in of foreign investments in a highly technological production; c) the state/national projects, programs of technological improvements, upgrading, to efficiency, to the competitiveness and other. It is grounded, that the primary concern of select instruments must be the coordinated realization of complex of measures, which to a full degree would render assistance to the start in Ukraine of innovative processes and, as a result, to full-scale commercialization of existent or created scientific and technological developments and introduction in industry.

Key words: mechanisms, instruments, state administration, innovative strategy.

Постановка проблеми. В умовах здійснення державної інноваційної політики різним механізмам використання конкурентних переваг повинні відповідати адекватні варіанти структури економіки. Від того, який сценарій інноваційного розвитку буде сформований й який набір механізмів використання потенціалу конкурентоспроможності буде обрано (наприклад, механізми активізації й перерозподілу доходів деякої групи виробників в економіці й перетворення їх в імпульси зростання інших виробництв і рівня життя), буде залежати, яка структура дозволить вирішити актуальні проблеми й досягти поставлених цілей соціально-економічного розвитку. В умовах української дійсності, в інституційному плані стоїть завдання формування такого господарського механізму, який би забезпечував: перерозподіл ресурсів із застарілих та безперспективних виробництв у виробничо-технологічні комплекси сучасного технологічного укладу; концентрацію ресурсів в крапках його зростання; модернізацію економіки, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності на основі розповсюдження нових технологій. Розв'язанню цієї задачі повинні бути підпорядковані податкова, фінансова, грошово-кредитна політика, політика цін та доходів, науково-технологічна та промислова політика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо вибору шляхів стратегічного розвитку країн на інноваційній основі, визначення алгоритмів, методів, механізмів стратегічного управління постійно знаходяться в центрі уваги зарубіжних та вітчизняних науковців (Н. Гапоненко, С. Глазьева, Л. Гохберга, П. Завліна, Ю. Яковця, В. Геєця, В. Семиноженка та ін.). Разом з тим, питання формування та реалізації механізмів реалізації стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку, адекватних глобалізаційним викликам, були й залишаються найбільш складними й такими, що потребують серйозного науково-методичного вивчення та обґрунтування.

Формулювання цілі статті. Метою статті є розкрити сутність поняття “інструменти державного впливу”, визначити та обґрунтувати їх набір стосовно реалізації механізмів впровадження державної інноваційної стратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах невизначеності середовища, обумовлених стрімким перебігом подій та дією зовнішніх факторів, важлива роль належить пошуку механізмів реалізації стратегічних завдань. Світовий досвід стратегічного управління дає нам три можливих механізми реалізації: 1) пряме регулювання, що складається з нормативно-правових, адміністративно-контрольних заходів, прямого регламентування; 2) економічне стимулювання, пов'язане із включенням ринкових механізмів; 3) змішане регулювання, що поєднує обидва попередні варіанти.

Практика показує, що найбільш поширеним в умовах досягнення економічної стійкості є так званий компенсуючий (м'який, “наздоганяючий”) механізм, ліберальний в інституційному відношенні. Він ставить найбільш загальні обмежувальні екологічні рамки для економічного розвитку галузей і секторів, практично не гальмуючи його. Цей тип економічного механізму спрямований в основному на ліквідацію кризових наслідків, а не на причини виникнення структурних деформацій, слабо впливаючи на темпи й масштаби економічного розвитку в цілому.

Світовий досвід передбачає широкий спектр економічних інструментів, за допомогою яких можливо управляти інноваційними процесами на макрорівні [1–3]. При цьому важливим є вибір та використання

найбільш ефективних із них в конкретних економічних умовах і зосередження на них суспільних ресурсів, які є в розпорядженні держави. Зокрема, до засобів державного регулювання відносять: розвиток інноваційної інфраструктури; забезпечення пріоритетів інноваційної діяльності; сприяння модернізації виробництва; розвиток інтеграційних процесів; захист інтелектуальної власності; розвиток інноваційного підприємництва; створення сприятливого інноваційного середовища та інші. Для того, щоб здійснювати процес реалізації механізмів стратегічного управління на рівні держави необхідно насамперед усвідомити його цілі й завдання, обрати метод управління відповідно до характеру розв'язуваної проблеми й виду об'єкта управління й потім виробити керуючий вплив з боку суб'єкта на об'єкт. Потрібно також знайти, встановити й ввести в дію (застосувати) способи й засоби практичної реалізації виробленого керуючого впливу, прийнятого управлінського рішення, які й називають інструментами управління.

Дослідження практики зарубіжних країн дозволило визначити класифікацію інструментів інноваційної політики (рис. 1).

		Завдання			
		Виділення фірм відсутніх у них ресурсів (проекти підтримки)		Навчання інноваціям (зміна поведінки)	
		Інструмент	Бар'єр	Інструмент	Бар'єр
Мета	Фірма	Фінансова підтримка інноваційних проєктів і фірм, що займаються ними	Відсутність ризикового капіталу	Схеми мобільності для пайму конкретного персоналу на МСП	Труднощі (або небажання ризикувати) в залученні висококваліфікованого персоналу
		Інноваційні посередники для фірм і наукових організацій	Відсутність технологічної компетенції, стратегічного планування і т.і.		
	Система	Центри технологій, що надають послуги регіональним фірмам	Відсутність (кодифікованої) технологічної компетенції	Модернізація регіональних інноваційних систем	Специфічні «вузькі місця» в регіональній системі

Рис. 1. Класифікація інструментів інноваційної політики

Джерело: адаптовано за матеріалами Європейської комісії [4].

При впровадженні механізмів реалізації державної інноваційної стратегії на практиці неможливо обійтися без таких інструментів управління, як документальне оформлення керуючого впливу держави, його юридичне, правове підкріплення, погоджене із чинними правилами й нормами, застосування засобів активізації виконання рішення. Частково подібні загальні, універсальні інструменти державного управління у вигляді законів, положень, статутів, правил, норм, інструкцій, обмежень, заборон, стимулів і науково-технічній та інноваційній сферах уже існують і закріплені діючими нормативно-правовими актами. Ці інструменти органи державного управління повинні використовувати шляхом забезпечення, дотримання прийнятих у державі правил і норм економічного поведіння й опори на них у своїй власній діяльності. Можуть бути сформовані локальні інструменти управління реалізацією прийнятих органами влади стратегічних управлінських рішень. Такі інструменти мають форму постанов, наказів, розпоряджень, інструкцій, роз'яснень, установок, угод, контрактів, угод, стимулів, заохочень, покарань, санкцій, нарад, обговорень, погоджень, що сприяють практичному здійсненню керуючого рішення, управлінського впливу.

Таким чином, в рамках кожного інституту державного управління економікою концентрується сукупність однорідних за засобами, характеру, виду керуючих впливів, які поєднуються також сферою дії. Звідси, інструменти впливу держави на реалізацію механізмів впровадження інноваційної стратегії – це способи й засоби підтримки, забезпечення, практичного здійснення керуючих впливів, управлінських рішень щодо досягнення результативності стратегії інноваційного розвитку країни. У цьому контексті, до інструментів управління варто відносити все те, що застосовується для керування процесами досягнення мети, рішення проблеми, втілення в життя намічених впливів на об'єкт керування з боку суб'єкта керування. За допомогою інструментів власне й реалізується управління.

В той же час, з економічної точки зору, інструмент управління є відносно поняття, роль і місце якого визначаються відповідно до його положення в логічному зв'язуванні ланцюжка “управлінське рішення – інструмент реалізації рішення” або “керуючий вплив – інструмент здійснення керуючого впливу”.

Один із можливих варіантів поділу інструментів реалізації механізмів впровадження стратегічних рішень стосовно інноваційного розвитку економіки України на класифікаційні групи представлений нижче у

вигляді набору груп, що виокремлюються за різними ознаками з віднесенням до кожної групи основних інструментів управління, відповідно до ознаки виділення групи.

1. Розподіл інструментів державного впливу за рівнем в ієрархічній системі управління, на якому застосовуються дані інструменти: а) інструменти, застосовні на міжнародному рівні; б) інструменти, застосовні на державному рівні й регіональному рівні; в) інструменти галузевого рівня; г) інструменти муніципального рівня управління; д) інструменти управління й регулювання діяльності великих державних і приватних корпорацій; ж) інструменти регулювання діяльності державних і приватних фірм, малих підприємницьких структур.

2. Розподіл інструментів державного управління за ознакою характеру й об'єкта впливу, в тому числі, економічні інструменти: а) зміна структури й обсягів виробництва високотехнологічних товарів і послуг; б) обсяги інвестицій у виробництво, наукові дослідження й розробки, соціальну сферу, залучення іноземних інвестицій у високотехнологічне виробництво; в) державні/національні проекти, програми техніко-технологічних удосконалень, підвищення якості, ефективності, конкурентоспроможності; г) зміна обсягів структури експорту й імпорту високотехнологічної продукції, технологічний баланс; д) кредити на розвиток високотехнологічних виробництв, гранти малим та середнім інноваційним підприємствам; е) розміщення державних замовлень на науково-технічну продукцію; ж) державні економічні стимули й заохочення, інші преференції, субсидії та ін.

Наведена класифікація не вичерпує всі можливі угруповання інструментів впливу за різними ознаками, але дає уявлення про їхню розмаїтість. Адже за кожним з позначених різновидів стоять незначні, а то й ціла сукупність конкретних інструментів, що застосовуються, чи можуть застосовуватись у різних умовах.

Окрему групу інструментів державного управління економічними об'єктами, процесами, відносинами на міжнародному рівні мають міжнародні інструменти, які мають найчастіше юридичну форму угод, договорів між країнами, статутів загальновізнаних міжнародних організацій (Організація Об'єднаних Націй і її комітети, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції й розвитку, Світова організація торгівлі, міжнародні банківські клуби й ряд інших організацій), положень, що регулюють їхню діяльність. За характером впливу це найчастіше економічні інструменти, але вони можуть бути також організаційними, політичними, психологічними. Так, серед економічних інструментів, що застосовуються на міжнародному рівні, й можуть суттєво впливати на реалізацію механізмів впровадження інноваційної стратегії, можна назвати різні види економічної допомоги, створення режимів сприяння в торгівлі, міжнародні економічні договори, кредити, позики, мита, тарифні й нетарифні обмеження, різноманітні економічні санкції та ін.

Вибір інструментів багато в чому залежить від поставлених кінцевих цілей інноваційної стратегії. Так, в умовах України така стратегія повинна бути спрямована на: формування принципів, що охоплюють всю економіку, і системи управління, націлених на розвиток інновацій і оцінку їхнього впливу; створення рамкових умов для діалогу й проведення досліджень на національному й міжнародному рівнях; тематичний країний і міжкраїний аналіз та виявлення кращої практики з метою ефективного просування, звітності, виміри й оцінки інновацій. Однак, проблема полягає в наступному: необхідно змінити методи розробки й реалізації інноваційної стратегії таким чином, щоб відповідати вимогам часу. Зміни в засобах впровадження інновацій, потреби в кращих інструментах управління ризиками, необхідність реагувати на прояви глобалізації, що зростають, очікування громадянського суспільства вимагають появи на порядку денному питання відповідності інструментів державного управління вимогам часу, а також специфіці країни: рівню економічного розвитку, економічній структурі й інституціональній системі. Системна, але гнучка інноваційна стратегія необхідна для забезпечення урядів, підприємств і навіть окремих фізичних осіб можливостями керування інноваціями для досягнення кращих економічних і соціальних результатів.

Уряд повинен стати усе більш важливим учасником інноваційного процесу. Нові підходи й нові технології, такі як "електронний уряд", допоможуть вирішити проблеми й поліпшити якість, послуг, що надаються. Для того щоб протистояти конкуренції на зовнішньому й усе більш відкритому внутрішньому ринках, українській промисловості необхідно нарощувати стратегічні інвестиції, освоювати проривні напрями, посилювати свій дослідницький потенціал. Одночасно уряд країни повинен створювати й постійно вдосконалювати систему стимулів, що підштовхують бізнес до інноваційної стратегії зростання. Це дозволить принципово змінити зацікавленість підприємців у реалізації середньо- і довгострокових стратегій підвищення ефективності й конкурентоспроможності. В той же час, потрібно враховувати, що ускладнення інновацій, їх міждисциплінарний, міжгалузевий характер робить відповідні інвестиції усе більш дорогими і ризикованішими. Більшість фірм уже не можуть займатися інноваціями поодино, підтримувати всі необхідні дослідження, одержувати інформацію про ринки й ін. Проблема полягає в тім, як об'єднувати зусилля, залучати знання з боку, не втрачаючи самостійності й не наносячи збитку власним інтересам.

Важлива роль відводиться інструментам заохочення розвитку технологій новітнього технологічного укладу й створення сучасної нано- та біоіндустрії, підвищення її конкурентоспроможності у світі через реалізацію проектів і програм, фінансованих державою [5]. Цілком зрозуміло, що значні фінансові й організаційні можливості держави повинні концентруватися на підтримці різних проектів у сфері нанотехнологій, включаючи НДДКР і підготовку висококваліфікованих кадрів, а також комерціалізації новітніх розробок у реальному секторі економіки. Серед інших інструментів розвитку нанотехнологій і наноіндустрії назовемо програму підтримки створення нових високотехнологічних компаній наноіндустрії (Фонд сприяння

розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері); заходи щодо державної підтримки малого підприємництва (Мінекономрозвитку і торгівлі України); венчурні проекти, фінансовані венчурними фондами, пряме інвестування в капітал перспективних компаній наноіндустрії; програму створення й розвитку особливих економічних зон техніко-впроваджувального типу (Мінекономрозвитку і торгівлі України); програму створення й розвитку технопарків (Держінформнауки); підтримку експорту компаній наноіндустрії (державні експортно-імпорتنі установи) і ряд інших.

Ефективним інструментом підтримки реалізації механізмів впровадження інноваційної стратегії України повинні стати також міжнародні програми й проекти, у процесі реалізації яких здійснюється співробітництво з метою гармонізації української і закордонної нормативно-правової бази регулювання технологій та інновацій, сприяння залученню закордонних інвестицій у поширення новітніх технологій, розвитку торгівлі нанотехнологічними матеріалами й устаткуванням, ноу-хау, послугами. Міжнародне співробітництво забезпечить повноцінне входження України на паритетних засадах в основні міжнародні організації у сфері нано- та біотехнологій, створить умови для формування міжнародних об'єднань українських і закордонних партнерів у цій сфері.

Висновки. Накопичений в Україні науково-технологічний потенціал сьогодні практично не знаходить застосування в реальному секторі економіки. Результати НДДКР частково застарівають, продаються за кордон за безцінь. Тим часом економіка України відчуває потребу в технологічному відновленні: сьогодні вона вже відстає від розвинених країн на ціле покоління техніки, і цей розрив усе більше збільшується. Відбувається трансформація виробничого сектора країни у бік первинних, менш складних у технологічному відношенні виробництв. У той же час становлення інноваційної сфери, що забезпечує передачу результатів НДДКР у виробництво в умовах ринкової економіки, невиправдано затримується.

В той же час, світовий досвід і вітчизняна практика передбачають широкий спектр економічних інструментів, за допомогою яких можливо управляти інноваційними процесами на макрорівні. При цьому важливим є вибір та використання найбільш ефективних із них в конкретних економічних умовах і зосередження на них суспільних ресурсів, які є в розпорядженні держави. Першочерговим завданням обраних інструментів має бути скоординована реалізація комплексу заходів, які б в повній мірі сприяли запуску в Україні інноваційних процесів і, як результат, повномасштабній комерціалізації існуючих або створюваних наукових і технологічних розробок та впровадженню в промисловість.

Література

1. Кузык Б. Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : ЗАО “Изд-во “Экономика”, 2004. – 632 с.
2. Малицкий Б. А. Неoliberalizm и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса / Б. А. Малицкий. – К. : Феникс, 2009. – 64 с.
3. Малицкий Б. А. Обоснование системы научно-технологических и инновационных приоритетов на основе “форсайтных” исследований / Б. А. Малицкий, А. С. Попович, М. В. Оноприенко. – К. : Феникс, 2008. – 91 с.
4. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
5. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку : монографія / [Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал, В. Л. Отецький та ін.] ; за ред. Л. І. Федулової; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 656 с.

References

1. Kuzyk B. N. Rossy`ya – 2050: strategy`ya y`nnovacy`onnogo proryva / B. N. Kuzyk, Yu. V. Yakovecz. – M. : ZAO “Y`zdatel`stvo “Ekonomy`ka”, 2004. – 632 s.
2. Maly`czky`j B. A. Neoly`beraly`zm y` kry`zy`s y`nnovacy`onnogo razvy`ty`ya ekonomy`ky`. Formula kry`zy`sa / B. A. Maly`czky`j. – K. : Feny`ks, 2009. – 64 s.
3. Maly`czky`j B. A. Obosnovany`e sy`stemy nauchno-texnologiy`chesky`x y` y`nnovacy`onnyx pry`ory`-tetov na osnove “forsajtnyx” y`ssledovany`j / B. A. Maly`czky`j, A. S. Popovy`ch, M. V. Onopry`enko. – K. : Feny`ks, 2008. – 91 s.
4. Oficijny`j sajт Yevropejs`koyi komisiyi [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://ec.europa.eu>.
5. Texnologichny`j imperaty`v strategiyi social`no-ekonomichnogo rozvy`tku : monografiya / [L. I. Fedulova, Yu. M. Bazhal, V. L. Otec`ky`j ta in.] ; za red. L. I. Fedulovoyi ; NAN Ukrayiny` ; In-t ekon. ta prognouz. – K., 2011. – 656 s.

Надіслана/Written: 18.05.2013 р.

Надійшла/Received: 21.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. В. Н. Парсяк